

ՊԱՅՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ի ՄԷՋ ԵՐԿՈՒՅ ԱԶԳԱՅ

Ռ Ո Ւ Ս Ա Ց Ե Ի Հ Ա Յ Ո Ց

Յօդուած Ա. Նախքան զամենայն հաստատել զսէր եւ զմիաբանութիւնն ի մէջ երկուց ազգաց՝ ըստ այնմ « դուք ամենեւին եղբարք էք, որք ի մէջ իւրեանց շունիցին ամենեւին խորութիւն օրինաց ո'չ Ռուսաց առ հաւատս եւ յեկեղեցիս մեր, եւ ո'չ մեր առ նոսա զի ի Բրիտոս ոչ այլ ինչ է եթէ ոչ հաւատ սիրով յաջորդեալ (Գաղատացոց Դ դուռն 6 համար), այլ համարիլ զմիմեանս միոյ եւ նոյնոյ հաւատոյ եւ եկեղեցւոյ ծնունդ հիմնեալ ի վերայ փրկչական բանի թէ « այսու ծանիցեն զձեզ թէ իմ աշակերտ էք, թէ զմիմեանս սիրեցէք »: Վասնորոյ եւ համարձակեալ եւ մուտ առնել յեկեղեցիս իրերաց, որպէս զի մի՛ միասցէ նրախառովութեան վասն զի միապէս դաւանեմք զպաշտելի Սուրբ Երրորդութիւն եւ մարդեղութիւն բանին Աստուծոյ՝ Աստուած եւ մարդ կատարեալ, եւ վասն մեր չարչարեալ, զոր ի Հաւատամքի պաշտի եւ ի նոցանի, եւ ի մէնջ, որ հիմն քրիստոնէական ազգաց են ի վերայ կարծեցեալ դատողութեան մարդկան:

Բ. Զհետեալս յիւրաքանչիւր ազգացս շընկալնուլ ի հաղորդութիւն իբր զպղտորիչս եւ զխռովարարս սիրոյ եւ խաղաղութեան:

Գ. Ի հաւատացեալ ոմանց ասեկաց եւ հեթանոսաց որ ազգի կրօն կամիցին ըմբռնել՝ նա նովաւ մկրտել, դարց գայթակղութեան արգելման լիցին ըստ հաճոյից նոցա որպէս մի եւ նոյն քրիստոնէական օրինաց պաշտօնէի:

Դ. Կապակցութիւն երկուց թագաւորութեանց մեծ դաշամբ յաւիտենակաւ:

Ե. Լինիցին ի Հայաստան չափաւոր զօրք Ռուսաց Երանալու միով յազցին պահպանութիւն եւ երկիւղի այլ թագաւորաց՝ Պարսից եւ Օսմանցւոց, եւ ի ժառանգաց թագաւորութեան մինն զնիցի ի զրունս կայսեր:

Զ. Հպարտութիւն մեր այնպէս եղիցի որպէս լինելը հրեանն Յունաց եւ Պարսից տալով ի յարքունիս հարկացն եւ ի հանրաց ոսկւոյ եւ արծաթոյ, եւ ի ժամանակի պոտերազմի յօդնութիւն միմեանց հասանն որքան եւ հարկն պահանջեսցէ:

Է. Մինչ ամենողորմած եւ օգոստոսփառ կայսերուհին կամի օգնութիւն առնել տարաբախտ աշխարհի մերոյ եւ կործանեալ թագն նորոգել, ընտրութիւն թագաւորին մերոյ կախեալ լինիցի ի կամաց նորա միայն, եթէ յազգէ մերմէ եւ եթէ դրան իւրոյ հաւատարմաց:

Ը. Որ ոք թագաւոր կացուցի լինիցի հայոց օրինօք եւ ի վաղար-

շաղատ թաղաւորական քաղաքն ի սուրբ էջմիածին օծանիցի արպէս նախնի թաղաւորքն մեր :

Թ . Ձթաղաւորական քաղաքն պատրաստեալ 'ի վաղայնայնա կամ յիւնի թաղաւորական քաղաքն կամ յայլ պատշաճաւոր անդի յԱյրարատ դաւառի :

Ժ . Սահմանեալ կաւախքն (Ա) (օրոն նշանի լինել տապան չոյի , եւ խնան երեք դոյն կարմիր , կանաչ եւ կապոյտ ըստ դունդն անգղան օր զկնի ջրհեղեղին տուաւ Ասատու չոյի ի նշան հաշտութեան :

ԺԱ . Եթէ հաստատուցի եւ այլ կաւախք լինիցի յանուն Ա . Լուսաւորչին օրան պատկեր նորա եւ արպէս հաճոյ լինիցի :

ԺԲ . Հաստատուցի եւ աւաջին նշան մեր Դատարանի Գրիտտախի զար եւ տուրեաց տա Արար թաղաւորն մեր , ապիւ ալն յաղթանակու զայն միայն կարմիր լինաի :

ԺԳ . Ուրմարեացի կնիք թաղաւորական ըստ բովորութեան առաջնաց թաղաւորացն մերոց Արշակունեաց արծիւն միտգլխի , որ նախքան 'զքրիստոնէութիւնն' դառն ի ժամանակի քրիստոնէութեան եւ երկու տալիսն ի Փոքր Հայաստան եւ նոքօք զարշարեացին հանդիս թաղաւորաց մերոց դրօշակքն եւ դրամքն :

ԺԴ . Յաղգէ առաջնոյ նախարարացն մերոց եւ իշխանաց յայտնեալցի որ որքան հայրենիք ունեցեալ իցէ , որ վիշապութեամբ հաստատուցէ վերադարձուցեալ եղիցի առ նա եւ պաշտել նախանշութեան աղօրն պաշտանեացի :

ԺԵ . Ի նորոգել իշխանութեան մերոց մի' լինիցին ծառայք իշխանաց (սարուկք) սրբ կարիցին զմի մի վաճառել ի նոցանէ , այլ լինիցին այնպէս որպէս յառաջ հղեալ են ի ժամանակս թաղաւորաց մերոց եւ Սահմանաց եւ Պարտից . որք թաղաւորին են ղնալն ծառայք , եւ երբ թաղաւորն կամիցի Եւրոք իշխանի շնոր ինչ անել զգիւ զ ինչ մնակաւն շնորհացէ նմա , քայց շնորհնկալ իշխանն կարող է զգիւ զն ընդ բնակչաց ի միասին ծախել , եւ ոչ թէ բնակիչսն : այլ գիւղն ընդ մլքոյն այսինքն ընդ հողոյն եւ ջրոյն , զոր գործին մարդիկք : Եւնք յորժամ արեցին մեզ զկնի անկման 'Թաղաւորութեան Արշակունեաց' կամեցան զմեզ սեփական ծառայ իշխանաց իւրեանց առնել : առտի ապա մեր ոչ հաճեցաւ առ նոսա , այլ մտին ընդ իշխանութեամբ Բաղդատու խալիֆային զի ազատ մնացեն :

(1) Կաւախք կամ օրան է անուն տա հասարակ թաղաւորական նշանի 'ի լեզու Ռուսաց . որով պատկեն թաղաւորք զգորականս 'ի յաղթանակի :

ԺԶ. Յաղագս վաճառականութեան սահմանեցիկ օրէնք 'ի մէջ երկուց թաղաւորացս եւ յատկացուցի մաքս ի րաքանչիւր վաճառելի իրաց եւ տացի մեզ նաւահանգիստն ի կասպիական ծովուն :

ԺԷ. Փախուցեալ զինուորաց եւ հպատակաց սահմանել օրէնք , եւ վասն որպիսաբար ընդունելոյ եւ Ռուսաց իշխանս , զաշխիսս եւ զպատուաւոր անձինս ազգի մերում :

ԺԸ Ընտրութիւն Հայրապետին մերոյ լինիցի առաջարկութեամբ թագաւորին մերոյ , որպէս յայնմ ընտրի 'ի բոլոր ազգէն (1) , Որովհեւ տեւ պայծառափայլ Գրիգոր Ալէքսանդրիչ Պետեմկինն է յատուկ խնամակալ ազգի մերում , որ ըստ հաճութեան աւետարտման կայսերուհւոյն է կառավարիչ գործոյս այսմիկ . եւ ազգի մերում յատուկ խնամակալ եւ բարեբար , զոր ինչ նա տնօրինեաց , զի շնորհ ողորմութեան մարդասէր կայսերուհւոյն , նորին միջնորդութեամբ յառաջանայ որպէս յաթոտոյ Աստուածութեան 'ի հրեշտակաց առ մարդիկ :

Զայս գրեցաւ 'ի կողմանէ Հայոց եւ 'ի ձեռն Յովսէփ արքեպիսկոպոսի մատուցաւ կայսերուհւոյն . յիշատակի 'ի մերում անձանոթ նա , մակի , թէ Գրիգոր Ալէքսանդրիչ Պետեմկինն ջանայր ըստ ամենայնի 'ի գլուխ տանել զայս գործ , եւ յորդորէր միշտ զկայսերուհին զինքն կացուցանել թագաւոր 'ի վերայ Հայոց . յաղապ որոյ հրամանաւ կայսերուհւոյն 'ի կողմանէ Ռուսաց գրեցաւ առ այս Իսաչնադիր համաձայն գրութեանց զաշանց Հայոց օրինակ զայս :

Յօդուած ԻԿ. Նախարարութիւն Հայաստանեայց լիցի հրովարտակալ 'ի տանէ Հայոց ըստ օրինացն Հայաստանեայց :

Բ. Նախարարքն Հայոց լիցի 'ի բուն ազգէն եւ 'ի ժառանգութենէ Հայոց եւ գաւառութեան Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ :

Գ. Ի զօրաց կայսերութեան Ռուսաց 2000 ձիաւորք , 2000 հեծակք եւ 2000 ուժաւորք (թնդանօդածիգ) ըստ կարցի պետօք թօփաւնայիւք , ճէպխանիւք եւ կերակրովք , եւ այլ ամենայն հարկաւոր գործովք պիտոյիւք , քսան առ ժամանակօք կայսերական ծախիւք կալով մնացեն յերեսս երկրին Հայաստանեայց վասն պահպանութեան երկրին եւ ազգին Հայոց :

Դ. Ամենայն ամրոցք եւ պատրաստութիւնք զինուոց լինիցին ի ներքոյ հրամանի սպարապետին Ռուսաց , մինչեւ հլանել նոցա ի Հայաստան աշխարհէ :

Ե. Ի տանէն Հայոց հատուցումն լինի կայսերութեան վասն ծախսց 6000 զինւորաց եւ պետաց Ռուսաց իւրաքանչիւր տարւոյ 60000 թուաման , յորոց 30000 լիցի ոսկի եւ արծաթ իսկ մնացեալ 30000 հաց եւ գինի :

Զ. Վերոյիշեալ 6000 զօրքն Ռուսաց անդրէն առ կայսերութիւն իւր-

(1) Թուի թէ ի սմանէ առեալ է զկանոնն , զոր վասն ընտրութեան կաթողիկոսի գրեալ է 'ի բարձրագոյն կարգադրութեան որ լուսաստրութեան Հայոց եկեղեցւոյ կայսրն Ռուսաց ի 11 մարտի 1836 ամի :

համաց աշարիւի կերպիւ , 2000 զօրքն յետ տաւն տմաց , 2000 հնգեւտաւա ներորդ տարին եւ 2000 քաաներորդ տարին . եւ իւրաքանչիւր ի վերո յիշեալ մամանալաց ելանողին իիցին չախա որո թեամք իւրաքանչիւր պաշտօնի զինու որաց , եւ նմանապէս պակասեցի ի տանէն Հայոց հա տուցումն վասն ծախուց նոցին իւրաքանչիւր ելանողաց 2000 զօրաց 20000 թումոն տարեկան :

Է . Ի յրանալ քաան ամի վերոյիշեալ հատուցումն ի տանէն Հայոց մեծ ի կայսերութեան , եթէ զըլուորն ոչ լինիցի արարեալ , որ ինչ լինի մեալեալն , այն պարագ լիցի անմխտիկ ի վերայ տան Հայոց : Զի հա տուցէ դանձաբանի կայսեր տան եւ վեց տարի ժամանակաւ իւրաքան չիւր տարոյն այն պարտք ի տանն բամենէն մէկն առանց չաւի :

Ը . Ի տանէն Հայոց իւրաքանչիւր տարույ մի անգամ ընծայեցուցե հալ լինի կայսեր Ռուսաց եւ ի նշան հնազանդութեան քաան մըսգալ զուտ ոսկի , երեք ձի , եւ վեց խոյ :

Թ . Տուեն Հայոց ծանիցէ գկայսերութին Ռուսաց զիւր ազատիչ ի գերութենէ կալով մեաղէ բարեկամ ընդ բարեկամս , եւ թշնամի ընդ թշնամիս կայսեր եւ մեծ կայսեր սիրեաց զբարեկամս եւ առեաց զթրշ նամիս Հայոց :

Ժ . Եթէ հրաման ի կայսերութեան ելանէ ընդունիլ ի տանէն Հա յոց զգլխուորուտունն Հայոց պարտական լիցի տալ մինչեւ 96000 զօրս եւ մի եւ նոյն կերպիւ տաանայ զծախս նոցա ի կայսերութին ի Հայոց զիւ տարգ ի վերն ի հինգերորդ պայմանին գրեալ է :

ԺԱ . Լեւնեայն ոք թէ կարգաւոր եւ թէ գլխուոր որ ընդ հաւանու թեամք կայսեր է պատուաւոր լիցի ի մէջ աշխարհի եւ ազգին Հայոց , սոյնպէս զկարգաւորս եւ զգլխուորս , որ յազգէն Հայոց լիցի պատուելի ի մէջ ազգին Ռուսաց որպէս գազգս իւրեանց :

ԺԲ . Զկերպ աստուածպաշտութեան Ռուսաց սրատուեային Հայք եւ Հայք պաշակեցեն զամենայն ըստ սովորութեան իւրեանց յեկեղեցւոջ . եւ զնոյն պատուեցեն Ռուսք :

ԺԳ . Ընդարձակադէս մօցեն եւ ելցեն ամենայն արհեստաւորք եւ վտճատականք յաշխարհ Ռուսաց , որ եւ իցէ ամենայն ձեռագործք աշ խարհին Հայոց հատուցանելով զհարկն , զմարքսն եւ ըստ սովորութեան եւ կերպի կառավարութեան ազգին Հայոց , նմանապէս եւ Հայք մօցեն եւ ելցեն աներկիւղ եւ անկասկած յաշխարհն Ռուսաց , եւ ինչ եւ իցէ ձեռագործք հատուցանելով զհարկն զմարքսն . եւ ըստ սովորութեանն եւ կերպի կառավարութեան ազգին Ռուսաց :

ԺԴ . Վրէական մեղապարտք , փախտականք , եթէ ի Ռուսաց յաշ խարհն Հայոց եւ Հայոց յաշխարհն Ռուսաց ընկալնուն պաշտանութիւն միայն կենաց . բայց զըրկեալքն ի պատոյն եւ յոր ինչ պաշտօնէ իցէ , կամ փախտական եթէ լինիլի պարտաւոր ոսկոյն եւ արծաթոյ , եւ եթէ

Հայոց , պարտ է նմա դատիլ ըստ օրինաց աշխարհին , յորում գտանիցի անձն նորա . եւ փոխտականն իցէ եկեղեցական պարտ իցէ զարձուցանել զնա առ առաջնորդն իւր :

ԺԵ . Տուեն Հայոց կառավարեսցէ զազգ իւր եւ զաշխարհն ըստ օրինի Հայոց եւ զոր ինչ աւելին յայնմանէ դիպուած եւ կառավարեսցին ի հաստատութեան նոյնոյ օրինաց :

ԺԶ . Կայսերութիւն Ռուսաց ծանիցէ զտունն Հայոց իրրեւ զթագաւոր Հայաստանեայց , եւ որոց զգեսպանն մեծ , բերան Հայոց , որ նըստիցի ի Պետերբուրգ :

ԺԷ . Որովհետեւ երկրակցութիւնք եւ ազգաբանութիւնք Հայոց , Աղուանից եւ Վրաց , ի հնոյ ժամանակէ իրրեւ զմի են , որ եւ այժմոյս սիրելի են միմեանց , վասն որոյ ի հարկաւոր ժամանակի տալ Վ Հայոց 6000 զօրք Ռուսաց , ունիցին եւս ազատութիւն՝ օգնական լինելոյ Աղուանից եւ Վրաց որքան կարող լինիցին :

ԺԸ . Վասն հատուցումն լինելոյ զտարեկան ծախուց 6000 զօրաց կայսեր զրաւ լիցի չորսն ի տասն մասնէ բոլոր եկամտից Հայաստան աշխարհին , այսպէս տասնէն զչորս մասն Հայրապետին Հայոց վասն ծախուց կրօնաւորաց , տնտեսաց , աղքատաց եւ շորոգողթեան վանորէից եւ այլոց պիտոյից . իսկ մասն գանձարանին ընդհանուր տան Հայոց :

ԺԹ . Հատուցմունք որ ի վերայ պարտին լինիլ ի չորս եղանակս տարւոյն այսինքն նախ ի մարտի 20րդ . յունիսի 20րդ . սեպտեմբերի 20րդ . եւ չորրորդ դեկտեմբերի 20 :

Ժ . Եթէ հանդիպեսցի ինչ սխալանք , յանդիմանութիւնք 'ի մէջ երկուց ազգաց տէրութեանց Ռուսաց եւ Հայոց , առ որս խոռվութիւնք քակեալ , պարտ լիցի երկուց կողմանց զգանգառս եւ զպատասխանիս իւրեանց ընծայել առ 'ի սղաս ամենայն փառաց արժանի կայսերն Հռոմմայ այսինքն Գերմանիոյ , եւ 'ի վերայ որոց 'ի նմանէ լեալ վճիռն լիցի երկուց կողմանց արդարութեանն . արդ եթէ հաճոյ թուեսցի կամաց Հայրապետին եւ իշխանաց եւ տանուտէրանց Հայոց յայմանէ տըպեցի 200 հատ յամի տեառն 1779 :

Թարգմանեալ Դաշանց բանս ի դաշանց մատենէ Ռուսաց 1786 ամի 'ի Պետերբուրգ Եղիազար Շամիրեան Նոր Զուգայեցի :

11 Յուլիս 1876 (քերես 1786) . Ժամ 6 .

